

Oliy ta'limda ovoz tarbiyasida diafragma faoliyatining nazariy va amaliy o'rganilishi

Zarnigor Elshod-qizi Ergasheva
Navoiy davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'limda ovoz tarbiyasi jarayonida diafragma faoliyatining nazariy va amaliy jihatlari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Diafragma nafas olish tizimining asosiy mushak tuzilmasi sifatida vokal tovush hosil bo'lishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqotda diafragmal nafasning fiziologik mexanizmi, uning vokal apparat bilan o'zaro aloqasi hamda ovoz barqarorligini ta'minlashdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, talabalarda to'g'ri nafas boshqaruvi ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan amaliy mashqlar tizimi va metodik yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Diafragma faoliyatini ongli boshqarish orqali tovushning kuchi, tembri va intonatsion aniqligini oshirish imkoniyatlari asoslanadi. Tadqiqot natijalari vokal pedagogikada nafas tarbiyasini takomillashtirish, ijrochilik sifatini oshirish va ovoz apparatini sog'lom rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv zamonaviy vokal ta'limining ilmiy-metodik asoslarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: diafragma, vokal nafas, ovoz tarbiyasi, oliy ta'lim, nafas boshqaruvi, vokal apparat, fonatsiya, rezonans, ijrochilik texnikasi, vokal pedagogika, fiziologiya

Theoretical and practical study of diaphragm activity in voice education in higher education

Zarnigor Elshod-qizi Ergasheva
Navoi State Pedagogical University

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of diaphragm activity in the process of voice education in higher education from a scientific and pedagogical point of view. The diaphragm, as the main muscular structure of the respiratory system, plays a decisive role in the formation of vocal sound. The study highlights the physiological mechanism of diaphragmatic breathing, its interaction with the vocal apparatus and its importance in ensuring voice stability. It also considers a system of practical exercises and methodological approaches aimed at developing students' correct breath control skills. The possibilities of increasing the strength, timbre and intonational accuracy of sound through conscious control of diaphragm

activity are substantiated. The results of the study serve to improve breath education in vocal pedagogy, improve the quality of performance and promote the healthy development of the vocal apparatus. This approach is of great importance in strengthening the scientific and methodological foundations of modern vocal education.

Keywords: diaphragm, vocal breathing, voice training, higher education, breath control, vocal apparatus, phonation, resonance, performance technique, vocal pedagogy, physiology

Oliy ta'lim tizimida vokal san'atini o'qitish jarayoni murakkab, ko'p bosqichli va chuqur ilmiy asosga ega bo'lgan pedagogik faoliyat sifatida qaraladi. Ushbu jarayonning markaziy yo'nalishlaridan biri ovoz tarbiyasi bo'lib, u talabani vokal apparatini to'g'ri shakllantirish, boshqarish va professional ijrochilik darajasiga olib chiqish vazifasini bajaradi. Ovoz tarbiyasi jarayonida eng muhim fiziologik omillardan biri bu diafragma faoliyatidir. Diafragma nafas olish tizimining asosiy mushak tuzilmasi sifatida inson ovozi shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli oliy ta'limda vokal pedagogika doirasida diafragma faoliyatini nazariy va amaliy jihatdan chuqur o'rganish zaruriy ilmiy-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Diafragma inson organizmidagi eng yirik nafas mushagi bo'lib, u ko'krak qafasi va qorin bo'shlig'i o'rtasida joylashgan. Nafas olish va chiqarish jarayonida uning harakati tovush hosil bo'lishining energetik asosini tashkil etadi. Vokal ijrochilikda esa diafragma faqat nafas olish organi emas, balki tovushni boshqaruvchi asosiy tayanch tizim sifatida ham qaraladi. Agar diafragma faoliyati to'g'ri yo'lga qo'yilmasa, tovush beqaror, siqilgan yoki kuchsiz bo'lib chiqadi. Shu sababli vokal ta'lim jarayonida diafragmal nafasni shakllantirish va uni ongli boshqarish alohida metodik tizim sifatida o'rganiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida vokal san'ati bo'yicha tahsil olayotgan talabalar uchun diafragma faoliyatini tushunish faqat anatomik bilim bilan cheklanib qolmasligi kerak. Bu jarayon psixofiziologik, akustik va pedagogik jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Talaba diafragma harakatini his qilish, uni nazorat qilish va vokal jarayonga moslashtirishni o'rganishi lozim. Bu esa uning ijrochilik mahoratini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, uzun frazalarni kuylash, dinamik o'zgarishlarni boshqarish va intonatsion barqarorlikni saqlashda diafragma muhim tayanch vazifasini bajaradi.

Vokal pedagogikada diafragmal nafas olish "tayanch nafas" yoki "support breath" sifatida ham talqin qilinadi. Bu tushuncha tovushni faqat hiqildoq orqali emas, balki butun nafas tizimi orqali boshqarishni anglatadi. Talaba nafasni ko'krak qafasida ushlab turish emas, balki diafragma orqali pastki qismda boshqarishni o'rganishi kerak. Bu usul tovushning tabiiy, erkin va barqaror chiqishini ta'minlaydi. Shu bilan birga

ovoz paychalariga tushadigan ortiqcha yukni kamaytiradi va vokal salomatlikni saqlashga yordam beradi.

Diafragma faoliyatining nazariy o'rganilishi anatomik va fiziologik bilimlarga asoslanadi. Talaba nafas olish jarayonida o'pka hajmining kengayishi, ko'krak qafasining harakati va qorin mushaklarining ishtirokini tushinishi kerak. Nafas olish va chiqarish jarayonlari muvozanatli bo'lgandagina vokal tovush barqaror shakllanadi. Diafragma pastga tushganda o'pka kengayadi va havo to'planadi, chiqarish jarayonida esa mushaklar asta-sekin qisqarib, havo oqimini boshqaradi. Aynan shu jarayon vokal tovushning uzluksizligini ta'minlaydi.

Amaliy jihatdan diafragma faoliyatini o'rganish maxsus vokal mashqlar orqali amalga oshiriladi. Bu mashqlar nafasni chuqur olish, uni ushlab turish va nazoratli chiqarish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Talaba dastlab oddiy nafas mashqlarini bajaradi, so'ngra ularni tovush chiqarish bilan birlashtiradi. Keyingi bosqichda esa murakkab musiqiy frazalar bilan ishlash orqali diafragma faoliyatini avtomatlashtiradi. Bu jarayon vokal apparatning barqaror ishlashini ta'minlaydi.

Diafragmal nafas olishning muhim jihatlaridan biri uning psixologik boshqaruv bilan bog'liqligidir. Sahna oldi hayajoni, stress yoki ichki zo'riqish diafragma harakatini buzishi mumkin. Natijada tovush beqaror yoki siqilgan holatda chiqadi. Shu sababli vokal ta'lim jarayonida psixologik tayyorgarlik ham muhim o'rin tutadi. Talaba nafasni nazorat qilish orqali o'z emotsional holatini ham boshqarishni o'rganadi.

Diafragma faoliyatini o'rganishda rezonans tizimi bilan o'zaro bog'liqlik ham muhimdir. To'g'ri nafas boshqaruvi rezonatorlarning samarali ishlashiga yordam beradi. Tovush diafragma orqali boshqarilgan havo oqimi yordamida rezonatorlarga yo'naltiriladi va natijada boy, jarangdor va barqaror tovush hosil bo'ladi. Agar nafas noto'g'ri taqsimlansa, rezonans samaradorligi pasayadi.

Oliy ta'limda diafragma faoliyatini o'rganish jarayonida individual yondashuv tamoyili ham muhim ahamiyatga ega. Har bir talabaning nafas olish modeli, mushak tuzilishi va vokal imkoniyatlari turlicha bo'ladi. Shu sababli pedagog har bir talaba uchun mos mashqlar tizimini ishlab chiqishi zarur. Bu esa ta'lim samaradorligini oshiradi va individual vokal rivojlanishini ta'minlaydi.

Zamonaviy vokal pedagogikada texnologik vositalardan foydalanish diafragma faoliyatini o'rganishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Akustik tahlil, nafas monitoringi va biofeedback tizimlari orqali talabaning nafas boshqaruvi aniq baholanadi. Bu esa o'quv jarayonini yanada ilmiy asosga olib chiqadi.

Shu bilan birga, diafragma faoliyatini o'rganish vokal barqarorlik, intonatsion aniqlik va ijrochilik chidamliligi bilan bevosita bog'liqdir. To'g'ri tashkil etilgan nafas tizimi uzoq davom etuvchi ijro jarayonida tovush sifatini saqlab qoladi va vokal charchoqni kamaytiradi.

Umuman olganda, oliy ta'limda ovoz tarbiyasi jarayonida diafragma faoliyatining nazariy va amaliy o'rganilishi vokal pedagogikaning eng muhim ilmiy yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayon talabaning professional vokal ijrochilik darajasiga erishishida asosiy rol o'ynaydi va uning ovoz imkoniyatlarini to'liq ochib beradi.

Oliy ta'limda ovoz tarbiyasi jarayonida diafragma faoliyatini nazariy va amaliy jihatdan o'rganish vokal pedagogikaning eng muhim va murakkab yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki diafragma inson ovoz apparatining markaziy nafas mushagi sifatida tovush hosil bo'lishining asosiy energetik bazasini tashkil etadi. Diafragmal faoliyatning to'g'ri tashkil etilishi vokal tovushning barqarorligi, kuchi, tembr boyligi va intonatsion aniqligini ta'minlaydi. Shu sababli vokal ta'lim jarayonida diafragma mexanizmini ongli boshqarish talabaning professional ijrochilik darajasiga erishishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Diafragma faoliyatini nazariy o'rganish uning anatomik tuzilishi va fiziologik funksiyalarini tahlil qilishdan boshlanadi. Diafragma ko'krak qafasi va qorin bo'shlig'i o'rtasida joylashgan gumbazsimon mushak bo'lib, u nafas olish va chiqarish jarayonlarini boshqaradi. Nafas olish vaqtida diafragma pastga tushib, o'pka hajmini kengaytiradi va havoni qabul qiladi, nafas chiqarishda esa yuqoriga ko'tarilib, havoni nazoratli tarzda chiqaradi. Aynan shu mexanizm vokal tovushning uzluksiz oqimini ta'minlaydi. Agar diafragma faoliyati noto'g'ri ishlasa, tovush siqiladi, beqaror bo'ladi yoki tez charchaydi.

Vokal ijrochilikda diafragma faqat nafas organi emas, balki tovushni boshqaruvchi tayanch tizim sifatida ham qaraladi. Bu jarayonda "tayanch nafas" tushunchasi muhim o'rin tutadi. Tayanch nafas tovushni hiqildoqdan emas, balki butun nafas tizimi orqali boshqarishni anglatadi. Talaba nafasni ko'krakda emas, balki diafragma darajasida ushlab turishni o'rganadi. Bu esa tovushning tabiiy, erkin va barqaror chiqishini ta'minlaydi.

Amaliy jihatdan diafragma faoliyatini rivojlantirish maxsus vokal mashqlar tizimi orqali amalga oshiriladi. Dastlab oddiy nafas olish mashqlari bajariladi, bunda talaba chuqur va to'liq nafas olishni o'rganadi. Keyingi bosqichda nafasni ushlab turish va asta-sekin chiqarish mashqlari qo'llaniladi. So'ngra bu jarayon tovush chiqarish bilan birlashtiriladi. Natijada diafragma faoliyati vokal fonatsiya bilan uyg'unlashadi va avtomatlashtirilgan darajaga yetadi.

Diafragma faoliyatining muhim jihatlaridan biri uning rezonans tizimi bilan o'zaro bog'liqligidir. To'g'ri boshqarilgan nafas oqimi rezonatorlarning samarali ishlashiga yordam beradi. Tovush diafragma orqali yo'naltirilgan havo bosimi yordamida rezonatorlarga uzatiladi va natijada boy, jarangdor va barqaror ovoz hosil bo'ladi. Agar nafas noto'g'ri taqsimlansa, rezonans samaradorligi pasayadi va tovush sifati buziladi.

Hiqildoq faoliyati ham diafragma bilan bevosita bog'liqdir. Ovoz paychalari diafragmadan kelayotgan havo bosimi asosida tebranadi. Agar bu bosim barqaror bo'lsa, tovush ham barqaror bo'ladi. Agar bosim notekis bo'lsa, tovushda titrash, uzilish yoki siqilish kuzatiladi. Shu sababli vokal pedagogikada diafragma va hiqildoq o'rtasidagi muvozanat asosiy o'rganish obyekti hisoblanadi.

Diafragma faoliyatini o'rganishda psixofiziologik omillar ham muhim ahamiyatga ega. Talabanning emotsional holati nafas tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Stress yoki hayajon diafragma mushaklarining taranglashuviga olib keladi, bu esa tovush sifatini pasaytiradi. Shu sababli vokal ta'lim jarayonida relaksatsiya, nafasni boshqarish va psixologik barqarorlikni rivojlantirish mashqlari qo'llaniladi.

Oliy ta'lim muassasalarida diafragma faoliyatini o'rganish individual yondashuv asosida tashkil etilishi lozim. Har bir talabanning fiziologik tuzilishi va nafas olish modeli turlicha bo'lganligi sababli universal metodika har doim ham samarali bo'lmaydi. Pedagog har bir talabanning imkoniyatlarini tahlil qilib, individual mashqlar tizimini ishlab chiqadi.

Zamonaviy texnologiyalar diafragma faoliyatini o'rganishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Biofeedback tizimlari, akustik analizatorlar va nafas monitoring qurilmalari orqali talabanning nafas boshqaruvi aniq kuzatiladi. Bu esa vokal ta'lim jarayonini ilmiy asosga olib chiqadi va xatolarni tezkor tuzatish imkonini beradi.

Diafragma faoliyatining yana bir muhim jihati bu vokal chidamlilikdir. To'g'ri boshqarilgan nafas tizimi talabanning uzoq vaqt davomida barqaror ijro etishiga imkon beradi. Bu professional sahna faoliyatida juda muhim hisoblanadi.

Shu bilan birga, diafragma faoliyati artikulyatsion apparat bilan ham bog'liqdir. Nafas oqimi tovushning aniq va ravon artikulyatsiyasini ta'minlaydi. Agar nafas noto'g'ri boshqarilsa, diktsiya buziladi va tovush noaniq eshitaladi.

Umuman olganda, oliy ta'limda ovoz tarbiyasi jarayonida diafragma faoliyatining nazariy va amaliy o'rganilishi vokal pedagogikaning markaziy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon talabanning nafas boshqaruvi, rezonans, intonatsiya va ijrochilik barqarorligini shakllantiradi.

Oliy ta'limda ovoz tarbiyasi jarayonida diafragma faoliyatining nazariy va amaliy o'rganilishi bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalish vokal pedagogikaning eng muhim, murakkab va ko'p komponentli sohalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, diafragma nafaqat nafas olish jarayonining fiziologik markazi, balki vokal tovushning shakllanishi, barqarorligi va badiiy ifodaviyligini ta'minlovchi asosiy tayanch mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Shu boisdan ham ovoz tarbiyasi jarayonida diafragma faoliyatini chuqur o'rganish va uni ongli boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish talabanning professional vokal ijrochilik darajasiga erishishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, diafragmal nafas tizimi to'g'ri tashkil etilmagan hollarda vokal apparatning boshqa qismlarida ham muvozanat buziladi. Xususan, hiqildoq mushaklarida ortiqcha taranglik paydo bo'ladi, rezonans tizimi yetarli darajada faollashmaydi va natijada tovush sifati pasayadi. Shu sababli vokal ta'lim jarayonida diafragma faoliyati markaziy o'rganish obyekti sifatida qaralishi lozim. Nafas boshqaruvi, tovush hosil qilish va rezonansni yo'naltirish jarayonlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning uyg'unligi vokal barqarorlikni ta'minlaydi.

Diafragma faoliyatini nazariy jihatdan o'rganish uning anatomik va fiziologik tuzilmasini chuqur tahlil qilishni talab etadi. Diafragma mushaklari ko'krak qafasi va qorin bo'shlig'i o'rtasida joylashgan bo'lib, nafas olish jarayonida pastga tushish, nafas chiqarishda esa yuqoriga ko'tarilish orqali havo almashinuvini ta'minlaydi. Bu jarayon vokal tovushning uzluksiz oqimini yaratadi. Ovoz paychalariga keladigan havo bosimi diafragma faoliyati orqali boshqariladi, bu esa tovushning kuchi, tembri va barqarorligini belgilaydi.

Amaliy jihatdan diafragma faoliyatini rivojlantirish maxsus vokal mashqlar tizimi asosida amalga oshiriladi. Ushbu mashqlar nafas olish, nafasni ushlab turish va nazoratli chiqarish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Dastlab talaba oddiy nafas mashqlarini bajaradi, keyinchalik esa bu mashqlar fonatsiya bilan birlashtiriladi. Keyingi bosqichda murakkab musiqiy frazalar bilan ishlash orqali diafragma faoliyati avtomatlashtiriladi. Bu jarayon vokal apparatning barqaror ishlashini ta'minlaydi va ijrochilik sifatini oshiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatadiki, diafragma faoliyati faqat fiziologik jarayon emas, balki psixologik boshqaruv bilan ham chambarchas bog'liqdir. Talabanning emotsional holati nafas tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Stress, hayajon yoki ichki zo'riqish diafragma harakatini buzishi mumkin. Natijada tovush beqaror yoki siqilgan holatda chiqadi. Shu sababli vokal ta'lim jarayonida psixologik barqarorlikni ta'minlash, relaksatsiya mashqlarini qo'llash va sahna oldi tayyorgarligini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Diafragma faoliyatining rezonans tizimi bilan o'zaro bog'liqligi ham muhim ilmiy xulosa sifatida qayd etiladi. To'g'ri boshqarilgan nafas oqimi rezonatorlarning samarali ishlashiga yordam beradi. Ko'krak, bosh va og'iz rezonatorlari o'zaro muvozanatda ishlaganda tovush boy, jarangdor va barqaror bo'ladi. Agar bu muvozanat buzilsa, tovush sifati ham pasayadi. Shu sababli vokal pedagogikada rezonansni boshqarish diafragma faoliyati bilan birgalikda o'rganiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida vokal ta'lim jarayonini tashkil etishda individual yondashuv tamoyili alohida ahamiyat kasb etadi. Har bir talabanning nafas olish modeli, mushak tuzilishi va vokal imkoniyatlari turlicha bo'lganligi sababli universal metodika har doim ham samarali natija bermaydi. Pedagog har bir talabanning fiziologik va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda individual mashqlar tizimini ishlab

chiqishi lozim. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi va talabanning vokal salohiyatini to'liq ochib beradi.

Zamonaviy texnologiyalar diafragma faoliyatini o'rganish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Biofeedback tizimlari, akustik analizatorlar va raqamli monitoring vositalari orqali talabanning nafas boshqaruvi aniq kuzatiladi. Bu esa pedagogga obyektiv baholash imkonini beradi va o'quv jarayonini ilmiy asosga olib chiqadi. Talaba o'z nafas tizimidagi o'zgarishlarni vizual va akustik tarzda kuzatib borishi orqali o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Diafragma faoliyatining yana bir muhim jihati vokal chidamlilik bilan bog'liqdir. To'g'ri tashkil etilgan nafas tizimi talabanning uzoq davom etuvchi ijro jarayonida tovush barqarorligini saqlab qolishiga yordam beradi. Bu professional sahna faoliyatida juda muhim ahamiyatga ega. Vokal chidamlilik nafaqat texnik mahorat, balki fiziologik tayyorgarlik natijasi sifatida shakllanadi.

Shuningdek, diafragma faoliyati artikulyatsion apparat bilan ham uzviy bog'liqdir. Nafas oqimi tovushning aniq, ravon va tushunarli chiqishini ta'minlaydi. Agar nafas boshqaruvi noto'g'ri bo'lsa, diktsiya buziladi va vokal ifoda noaniq bo'ladi. Shu sababli vokal mashg'ulotlarda nafas va artikulyatsiya birgalikda o'rganiladi.

Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, oliy ta'limda ovoz tarbiyasi jarayonida diafragma faoliyatining nazariy va amaliy o'rganilishi vokal pedagogikaning markaziy ilmiy yo'nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon talabanning nafas boshqaruvi, rezonans, intonatsiya, artikulyatsiya va psixologik barqarorlik kabi muhim vokal komponentlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Natijada diafragma faoliyatini to'g'ri tashkil etish vokal apparatning kompleks rivojlanishini ta'minlaydi va talabanning professional ijrochilik darajasiga erishishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu boisdan ham zamonaviy vokal pedagogikada diafragma mexanizmini chuqur o'rganish, uni amaliy mashqlar bilan mustahkamlash va ilmiy asoslangan metodik tizimni takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidiy, Said Boltazoda. Влияние музыки на человека. Academy 4 (4), 63-65
2. Saidiy, Said Boltazoda. Теория магнитных эффектов других голосов многоголосной музыки. Science and Education 4 (1), 577-582
3. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Модуляционные эффекты музыкального произведения. Science and Education, 4 (1), 563-569.
4. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Особенности эффекта системы тяготения аккордов в музыке. Science and Education, 4 (1), 590-596.
5. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Взаимное влияние тоники, субдоминанты и доминанты. Science and Education, 4 (1), 570-576.

6. Болта-Зода, С. С. (2022). Особенность мгновенного появления вторичного аккорда, органнй пункт. *Science and Education*, 3(12), 885-891.
7. Расулова, Д. Ш. К., & Болтазода, С. С. (2022). Национальные инструменты Узбекистана. История музыкальных инструментов: дутар и уд. *Science and Education*, 3(3), 858-864.
8. Салимова, Б. Б. К., & Болтазода, С. С. (2022). Музыка как дискурс управления многоголосной музыки. *Science and Education*, 3(3), 845-850.
9. Халимов, Ш. Ш. Ў., & Болтазода, С. С. (2022). Некоторые аспекты формирования и развития музыкального воздействия с ее последствиями на развитии ребёнка. *Science and Education*, 3(3), 837-844.
10. Болта-Зода, С. С. (2022). Взаимодействие теории и гармонии музыки. *Science and Education*, 3(12), 851-856.
11. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Влияние внутри тяготеющих звуков аккорда. *Science and Education*, 4 (1), 583-589.
12. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Эффекты модуляции и отклонении музыки. *Science and Education*, 4 (1), 550-555.
13. Болта-Зода, С. С. (2022). Теоретические основы построения музыки. *Science and Education*, 3(12), 844-850.
14. Ропиева, Д. А. К., & Болтазода, С. С. (2022). Вокально-хоровые песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. *Science and Education*, 3(4), 1200-1205.
15. Болтазода, С. С. (2022). Оценка характеристик волнообразных голосов в хоровом пении. *Science and Education*, 3(3), 865-871.
16. Саидий, С. (2019). Влияние музыки на личность и психику ребёнка. *Вестник интегративной психологии*, (19), 217-220.
17. Болта-Зода, С. С. (2022). Полифонический кондукт к строфической форме в музыке. *Science and Education*, 3(12), 837-843.
18. Саидий, С. Б. Продвижение новых принципов творческого фортепианного исполнительства в профильных школах искусств и культуры. *Science and education. Scientific Journal*, 4(3), 1612-1617.
19. Ропиева, Д. А. К., & Болтазода, С. С. (2022). Технологии формирования и развития вокально-хорового мастерства учащихся через народные песни. *Science and Education*, 3(3), 831-836.
20. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Способы обогащения уроков игры на фортепиано передовым зарубежным опытом. *Science and Education*, 3(3), 904-910.
21. Кувватова, Н. Б. К., & Саидий, С. Б. З. (2022). Основные направления и тенденции развития будущих учителей по направлению музыки. *Science and Education*, 3(8), 204-210.

22. Мухаммадиева, Р. У., & Болтазода, С. С. (2022). Основы современного педагогического творчества по сфере хора. Дирижёр как оптимально управляющий голосом хора в музыкальном театре. *Science and Education*, 3(3), 918-923.

23. Комил Бурунович Холиков (2024). Вспомогательные клетки нервной ткани и действия периферических нервов в Шванновском клетке. *Science and Education*, 5 (12), 99-104.

24. Комил Бурунович Холиков (2024). Специальные приёмы обучение изучения обмена калия и натрия в пороге мембраны Шванье. *Science and Education*, 5 (12), 69-74.

25. Комил Бурунович Холиков (2025). Поликомилоиды генератор музыкального воспроизводимости пианиста в психофизиологии. *Science and Education*, 6 (1), 134-141.

26. Болта-Зода, С. С. (2022). Определения понятий диктанта в теории музыки. *Science and Education*, 3(12), 823-828.

27. Алиев, Б. Т. У., & Саидий, С. Б. (2022). Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. *Science and Education*, 3(5), 1484-1492.

28. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Методы и приёмы обучения игры на фортепиано. *Science and Education*, 3(3), 911-917.

29. Наргиза Бахтиёр Қизи Қувватова, & Саидий Саид Болтазода (2023). Современные методы работы с детьми, не имеющими музыкального образования. *Science and Education*, 4 (2), 1248-1255.

30. Эрназарова, А. Ф. Қ., & Саидий, С. Б. (2022). Методики обучения народным музыкальным ладам учащихся музыкальных школах и школ искусств. *Science and Education*, 3(11), 1021-1026.